AUTORI ROMÂNI DE EXPRESIE GERMANĂ

ROMANIAN AUTHORS IN GERMAN

Maria IROD¹

<https://doi.org/10.52744/9786062613242.23>

Rezumat: *Lucrarea prezintă șase autori contemporani de origine română și expresie germană. Încadrabili în așa numita literatură a imigranților - categorie distinctă, conturată în studiile literare germane în ultimele patru decenii - cei șase autori au fost selectați după următoarele criterii: limba maternă română, experiența imigrării în spațiul germanofon și renunțarea la limba maternă în favoarea germanei ca instrument de expresie literară. Pe lângă date bio-bibliografice, lucrarea oferă analize exemplare de text pentru fiecare autor în parte.*

Cuvinte cheie: Aglaja Veteranyi; Cătălin Dorian Florescu; Carmen-Francesca Banciu; Dana Ranga; Dana Grigorcea; Alexandru Bulucz; Literatură interculturală; Migrație

Abstract: *This chapter presents six contemporary authors of Romanian origin and German expression. Classified as so-called “immigrant literature” - a distinct category outlined in German literary studies in the last four decades - the six authors were selected according to the following criteria: Romanian mother tongue, the experience of immigration in the German-speaking area, and the abandonment of the mother tongue in favor of German. In addition to bio-bibliographic data, the paper provides a representative text analysis for each author.*

Keywords: Aglaja Veteranyi; Cătălin Dorian Florescu; Carmen-Francesca Banciu; Dana Ranga; Dana Grigorcea; Alexandru Bulucz; Intercultural Literature; Migration

1. Introducere

Contactele culturale româno-germane au o tradiție ce merge cel puțin până în secolul al XIX-lea, receptarea literaturii germane în spațiul românesc fiind mediată de autori majori, buni cunoscători ai limbii germane, de la Eminescu până la Lucian Blaga și reprezentanții Cercului Literar de la Sibiu. Totuși, cu excepția minoră a lui Iacob Negruzzi care, aflat la studii la Berlin, ține, între 1861 și 1864, un jurnal în limba germană (Negruzzi 2014), nu există până în ultimele două-trei decenii autori români de expresie germană. Pentru a defini clar obiectul studiului de față, trebuie precizat din capul locului că principalul criteriu de selectare

¹ Conf. dr., Departamentul de Limbi și Literaturi Germanice al Facultății de Limbi și Literaturi Străine, Universitatea din București, maria.irod@lls.unibuc.ro

a autorilor discutați îl constituie limba maternă română și adoptarea limbii germane ca limbă de expresie literară. Astfel, este exclusă din start categoria numeroasă și variată a autorilor de etnie germană (sași și șvabi), indiferent dacă aceștia au trăit sau trăiesc în România sau au emigrat în spațiul germanofon, precum și autorii bi- sau plurilingvi, cu identități etno-culturale hibride, dar ancorați în regiuni cu istoric germanofon și care își asumă germana ca limbă maternă: de la celebrul Paul Celan până la contemporanii Carmen Elisabeth Puchianu și Claudiu M. Florian. În fine, nu sunt luați în considerare nici autori precum Mara-Daria Cojocaru (n. 1980 la Hamburg), care, în ciuda presupuselor rădăcini românești, s-au format exclusiv în spațiul germanofon și a căror operă nu prezintă nicio legătură cu limba și cultura română. A rezultat, așadar, în urma aplicării criteriilor de selecție sus-menționate un grup de șase autori care au în comun experiența emigrării la o vârstă mai fragedă sau mai înaintată, optarea conștientă pentru germană ca limbă de expresie artistică și, bineînțeles, un grad ridicat de interculturalitate, în care imaginile și trăirile asimilate în România joacă un rol central.

Peisajul literar germanofon a devenit în perioada de după 1945 tot mai permeabil la diversitatea etnică și culturală, iar fenomenul migrației către R.F.G., Austria și Elveția - accentuat în perioada de reconstrucție a Germaniei din anii 50-60 și catalizat de precaritatea economică, tulburările sociale sau de persecuțiile religioase și politice din Orientul Mijlociu precum și de regimurile totalitare din Europa de Est - a îmbogățit literatura germană contemporană cu scrieri în care dimensiunea interculturală deține un rol major. Astfel, în ultimele decenii au apărut tot mai multe texte literare în limba germană ai căror autori provin din culturi diferite, cu o altă identitate etnică și lingvistică, scriitori pe care părăsirea spațiului de origine i-a pus în situația de a adopta limba germană ca instrument al exprimării artistice. Tocmai pentru a susține și promova creația unor astfel de exponenți ai reconfigurărilor identitare specifice lumii de astăzi, Fundația Robert Bosch a înființat în 1985 Premiul Adelbert von Chamisso², ce evocă foarte sugestiv începuturile acestui fenomen de transfer lingvistic și cultural în spațiul german prin numele scriitorului și naturalistului francez stabilit în Prusia imediat după Revoluția Franceză și autor al unei opere literare și științifice impresionante, redactate exclusiv în limba germană.

Prin lucrarea sa *Literatura migrantă în spațiul de limbă germană. Lista Chamisso. Mărirea și decăderea unui portret de grup* (Editura Universității de Vest, Timișoara 2019), Roxana Rogobete întreprinde o cercetare de pionierat ce ia în considerare atât contextul socio-politic al

² Premiul a fost acordat pentru ultima dată în 2017.

premiului, cât și profilul identitar al scriitorilor care l-au primit și în care își găsesc locul și cei trei laureați de origine română.

Germanistica interculturală - disciplină ce ia avânt în anii 90 în contextul impunerii perspectivei constructiviste asupra identităților colective și al redefinirii studiilor literare ca studii culturale - grupează sub termenul-umbrelă *Migrationsliteratur* scrieri literare ale unor autori extrem de diverși ca origine, profil socio-cultural și orientare estetică. Din această categorie foarte eterogenă a literaturii imigranților de expresie germană fac parte și câțiva autori de limbă maternă română bine apreciați pe piața literaturii germanofone contemporane. Dintre aceștia, poate cei mai cunoscuți sunt scriitorii elvețieni de origine română Aglaja Veteranyi (n. 1962, București - d. 2002, Zürich) și Cătălin Dorian Florescu (n. 1968, Timișoara), ambii laureați ai premiului de promovare Adelebert von Chamisso (Veteranyi în 2000 și Florescu în 2002). De notorietate se bucură însă și scriitoarea Carmen-Francesca Banciu (n. 1955, Lipova), care a debutat în presa literară din România, s-a stabilit imediat după Revoluție la Berlin și din 1998 a început să scrie exclusiv în limba germană. În ciuda statutului identitar aparte al autoarei, o modificare similară a identității lingvistice prin abandonarea românei și adoptarea germanei ca limbă de expresie literară se regăsește și în traiectoria poetei și regizoarei Dana Ranga³ (n. 1964, București), stabilită în 1987 în Berlinul de Vest. După un prim volum de versuri în limba română și mai multe filme documentare foarte apreciate, Ranga și-a făcut debutul literar german în 2011 cu un volum de poezie publicat direct de prestigioasa editură Suhrkamp, iar în 2014 a primit premiul de promovare Chamisso. Biografia mai tinerei autoare elvețiene Dana Grigorcea (n. 1979, București) - care a debutat în 1999 în *România literară*, iar după diverse stagii de studii și creație la Bruxelles, Strasbourg și Bonn, s-a mutat la Zürich și a publicat în 2011 primul roman în limba germană - este marcată, la scară mai redusă, de același diacronism identitar. În această privință, scriind inițial în limba maternă și optând ulterior pentru germană ca limbă de expresie literară, Banciu, Ranga și Grigorcea se deosebesc atât de Veteranyi și Florescu, care s-au format în spațiul

³ Înclin să-i dau dreptate Roxanei Rogobete care pune sub semnul întrebării pertinenta acordării Premiului Chamisso în cazul Danei Ranga, aducând în discuție bilingvismul autoarei și absența temelor migrației din opera sa. Cf. Roxana Rogobete: *Scriitori de origine română în spațiul germanofon* (C.D. Florescu, A. Veteranyi, D. Ranga, C.M. Florian). În: Quaestiones Romanicae VI. Canon cultural. Canon literar. Canon lingvistic. Lucrările Colocviului Internațional Comunicare și cultură în România europeană (ediția a VI-a / 16-17 iunie 2016). „Jozsef Attila” Tudományi Egyetem Kiado Szeged 2018, p. 263. Totuși, parcursul biografic al autoarei, experiența părăsirii Bucureștiului natal și a stabilirii în Germania, debutul în limba română, care îl precedă pe cel în germană, precum și însăși acordarea Premiului Chamisso justifică, din punctul meu de vedere, includerea Danei Ranga în studiul de față.

german și au scris de la început exclusiv în germană, cât și de cel mai tânăr reprezentant al scriitorilor români germanofoni, poetul Alexandru Bulucz (n. 1987, Alba-Iulia), care și-a petrecut doar primii treisprezece ani de viață în România, a studiat și a debutat literar în Germania.

2. Aglaja Veteranyi

Aglaja Veteranyi este în multe privințe o voce singulară în literatura germană contemporană. Nu doar marginalitatea socială, caracterul histrionic și stilul de viață nomad din primii ani ai copilăriei și adolescenței o disting de ceilalți autori, ci mai ales vocea inconfundabilă, de o puritate poetică absolută, pe care traducătoarea ei, Nora Iuga, o caracterizează ca fiind „ferită de pericolul unei contaminări livrești prin cultură.” (Chiriac 2012) Fiica unor artiști de circ semi-analfabeți, Aglaja Veteranyi s-a născut în 1962 la București și a părăsit țara la vârsta de cinci ani, cutreierând alături de părinții ei țări din Europa, Africa și America Latină și apărând ea însăși în spectacole de circ și de varieté. În 1977 se stabilește în Elveția, unde învață rapid limba germană și recuperează anii pierduți de școală. În 1982 începe cursuri de actorie la Zürich, oraș în care va trăi ca actriță și scriitoare liber profesionistă până în 2002, când, măcinată de depresie, își va pune capăt vieții. Anii 90 au reprezentat perioada de maximă productivitate a acestei personalități artistice complexe care ajunge să joace un rol important în conturarea curentului neo-avangardist din literatura elvețiană de limbă germană. În 1992, Veteranyi s-a alăturat grupului de tineri autori „Netz”, înființat de Perikles Monioudis și care atrage și alți scriitori valoroși precum Peter Weber și Ruth Schweikert. Preocupările Aglajei Veteranyi pentru estetica avangardei și teatrul experimental se concretizează în proiectele de succes inițiate în această perioadă. În 1993 înființează împreună cu René Oberholzer o trupă de teatru axată pe dramatizarea jocurilor de limbaj și denumită sugestiv „Die Wortpumpe”⁴. Proiectul „Engelsmaschine”⁵ început în 1996 alături de Jens Nielsen urmărește în principal punerea în scenă a textelor dramatice scrise de Veteranyi. Eferescenta creatoare și organizatorică o propulsează pe tânăra autoare cu origini modeste și parcurs neconvențional în prim planul vieții literare a Elveției germanofone. După apariții ocazionale în presa culturală, urmează debutul editorial cu volumul de versuri *Geschenke. Ein Totentanz* (1999)⁶ și, în același an, romanul care îi va asigura un loc în canonul literaturii germanofone contemporane: *Warum das Kind in der Polenta kocht*⁷. Romanul s-a bucurat de un succes imediat fiind desemnat cea mai

⁴ Pompa de cuvinte.

⁵ Mașinăria îngerilor.

⁶ Daruri. Un dans macabru.

⁷ Deutsche Verlags-Anstalt, Stuttgart 1999. Romanul a fost tradus de Nora Iuga și a

bună carte a anului 1999 la Zürich și distins cu Premiul pentru Literatură al orașului Berlin (2000) și Premiul de promovare Chamisso (München, 2000). Cartea a fost tradusă în mai multe limbi (spaniolă, română, maghiară, slovacă, franceză, engleză) și a făcut obiectul mai multor dramatizări și al unei ecranizări la nivel internațional (*Aglaja*, 2012; co-producție maghiaro-româno-polonă). Receptarea în România a început destul de timpuriu, inaugurată în chiar anul morții autoarei de traducerea realizată de Nora Iuga, urmată în anul următor de spectacolul lui Radu Afrim de la Teatrul Odeon și în 2016 de piesa muzicală *Aglaja*, pe un scenariu de Alina Petrică, în regia lui Ștefan Lupu. Postum au apărut al doilea roman al autoarei, *Das Regal der letzten Atemzüge* (2002), tradus tot de Nora Iuga sub titlul *Raftul cu ultimele suflări*⁸, precum și volumul de proză scurtă *Vom geräumten Meer, den gemieteten Socken und Frau Butter*⁹ (2004) și reconstituiri ale fragmentelor rămase nepublicate în manuscris *Café Papa, Wörter statt Möbel*¹⁰, *Hier Himmel*¹¹ (toate în 2018). În 2003, Ludwig Metzger a realizat un impresionant portret al autoarei prin filmul de televiziune *Hier Himmel - Aglaja Veteranyi*, difuzat de 3sat.

Ca multe scrieri literare ale unor autori ce au cunoscut experiența emigrării, cele două romane ale Aglajei Veteranyi au un pronunțat caracter autobiografic. *De ce fierbe copilul în mămăligă* urmărește tribulațiile unei familii de circari fugiți din România lui Ceaușescu, în speranța că se vor îmbogăți și vor deveni celebri. Textul cu valențe stilistice care îl apropie de un poem în proză relatează, cu vocea naivă a unui copil, spulberarea treptată a acestui vis. În universul îngust al rulotei de circ - imagine exemplară pentru situația paradoxală a dezrădăcinării și totodată a persistenței unor structuri familiale și afective osificate - se consumă drame și abuzuri prezentate direct, fără cosmetizări, de vocea naratoarei. Filtrate însă prin înțelegerea unui copil, aceste detalii sordide sunt purificate de orice urmă de vulgaritate și se transformă, sub acțiunea limbajului poetic, în imagini de o forță extraordinară. Temele tipice ale literaturii imigranților din Europa de Est - amintirile traumatizante din perioada dictaturii comuniste, șocul cultural la întâlnirea cu Vestul și deziluziile provocate de contactul dur cu realitățile lumii occidentale - sunt prezente și în această carte, dar ceea ce le conferă singularitate, dincolo de constelația inedită a vieții nomade de circar și de elementul

apărut în 2002 la Editura Polirom, cu titlul *De ce fierbe copilul în mămăligă*, fiind reeditat în 2003, 2013 și 2016.

⁸ Editura Polirom, Iași 2003, reeditat în 2019.

⁹ Despre marea dereticată, șosetele închiriate și doamna Untură (traducerea titlului propusă de Rodica Binder, cf. https://arhiva.romlit.ro/index.pl/numarul_37_2004_ro (17.07.2020)).

¹⁰ Cuvinte în loc de mobilă.

¹¹ Aici cerul.

carnavalesc inerent acesteia, este stilul lapidar și consecvent ingenuu, cu pasaje lirice de o frumusețe stranie, aproape onirică, în care cuvintele își pierd textura convențională și încorporează în formulări frapante suflul vital al povestirii și emoțiile trezite de ea.

Romanul de relativ mici dimensiuni (sub 200 de pagini, dintre care unele conțin doar o propoziție sau câteva cuvinte) se constituie așadar ca o relatare la persoana întâi a peregrinărilor și în final a dezintegrării familiei de circari, văzute din perspectiva unei fete ce încearcă să facă față prin limbaj traumelor trăite. Textul redactat la prezent, în fraze scurte și stil preponderent paratactic, creează impresia redării nemijlocite a întâmplărilor, senzațiilor și trăirilor. Încă din primele pagini aflăm multe detalii despre relațiile dintre personaje și despre realitățile extraliterare pe fundalul cărora se desfășoară acțiunea. Ochiurile fine ale plasei narrative sunt apte să susțină - într-o întrepătrundere incitantă - experiențe intime și evenimente relevante pentru contextul istoric, construcții ficționale și elemente documentare.

Motivul alterității culturale este înscris în chiar structura familiei de circari. Mama - acrobată și oarecum vedeta trupei datorită numărului ei senzational în care face jonglerii atârnată de păr de cupola cercului - are o identitate multiplă, mereu (de)construită în istorisiri contradictorii: „unsere geschichte klingt bei meiner mutter jeden tag anders [...] Mein Großvater hatte eine Zirkusarena, er war Kaufmann, Kapitän, zog von Land zu Land, verließ nie sein Dorf und war Lokomotivführer. Er war Grieche, Rumäne, Bauer, Türke, Jude, Adliger, Zigeuner, Orthodoxer.”¹² (p. 57). Identitatea românească și cea ortodoxă primează însă și se consolidează prin formulări apodictice: „Rumänische Frauen sind sehr temperamentvoll und sauber, sagt meine Mutter.”¹³ (p. 40) și: „Wir sind gute Menschen, sagt meine Mutter, weil wir orthodox sind.”¹⁴ (p. 37). Tatăl, în schimb, e perceput ca provincial și străin atât în țara de origine, cât și în străinătate. Figură ambiguă și întunecată, clown cu ambiții ratate de regizor de film, om cu ieșiri violente și pulsuni incestuoase, acesta are „o altă limbă maternă decât noi”¹⁵ (p. 50), limbă pe care mama refuză s-o vorbească și care în percepția copilului sună precum „Speck mit Paprika und Sahne”¹⁶ (p. 50). În familia extinsă există și o soră vitregă cu origini

¹² *La mama, povestea noastră sună altfel în fiecare ezi.* [...] Bunicul avea o arenă de circ, era negustor, căpitan, rățăcea dintr-o țară în alta, nu ieșise niciodată din satul lui și era mecanic de locomotivă. Era grec, român, țăran, turc, evreu, nobil, țigan, ortodox.

¹³ Femeile românce sunt foarte temperamentale și curate, spune mama. (tr. M.I.; în cele ce urmează, traducerea citatelor originale îmi aparține).

¹⁴ Suntem oameni cumsecade fiindcă suntem ortodocși.

¹⁵ Maghiara, deși acest amănunt nu apare explicit în roman, ci poate fi dedus din aluzii și din biografia autoarei.

¹⁶ Slănină cu ardei și smântână.

incerte: „Obwohl sie eine Fremde ist, liebe ich sie wie meine Schwester. Ihre Mutter ist die Stieftochter meines Vaters.”¹⁷ (p. 22), pe care naratoarea o caracterizează admirativ: „Meine Schwester ist schön wie ein Mann, sie prügelt sich mit allen Kindern. Sie ist eine Zigeunerin.”¹⁸ (p. 31) și care face obiectul dorințelor interzise ale tatălui. Mein vater will sowieso nur meine schwester¹⁹ - conchide naratoarea într-unul dintre acele pasaje scrise cu majusculă, care - o altă marcă stilistică a acestui roman - delimitează grafic capitolele și evidențiază aspecte-cheie ale narațiunii. Împreună cu mama, tata și cele două surori fuge în străinătate și o mătușă, prezentată ca un fel de dublu al figurii materne: meine tante ist wie der schatten meiner mutter²⁰, cu rol mai degrabă marginal în circ, dar din ce în ce mai important în viața naratoarei. În microromanul postum *Raftul cu ultimele suflări*, mătușa Reta e personajul central, iar agonia și moartea ei constituie pretextul unui carusel narativ ce reia teme și motive din *De ce fierbe copilul în mămăligă*, reflectate de data aceasta, în orizontul doliului, de conștiința unei naratoare mature.

Leitmotivul morții, dominant în *Raftul cu ultimele suflări*, se regăsește, în plan secund, și în primul roman, comprimat într-una din acele aserțiuni aforistice cu majusculă: wir sind viel länger tot als lebendig, deswegen brauchen wir als tote viel mehr glück²¹. (p. 61). Precaritatea existenței resimțită acut de copilul lipsit de siguranța unui cămin stabil se traduce într-o tensiune constantă ce coagulează toate fantasmalele și corespondențele poetice ale naratoarei, în încercarea suprafirească de a birui frica prin cuvinte. Frica este, așadar, personajul central al romanului, însoțitorul nevăzut și malefic al oamenilor și lucrurilor, împotriva căruia naratoarea luptă cu armele limbajului și ale fabulației. Prin acest motiv recurent al fricii se explică și titlul romanului: „Während meine Mutter in der Kuppel an den Haaren hängt, erzählt mir meine Schwester das märchen vom kind, das in der polenta kocht, um mich zu beruhigen.”²² (p. 31). Funcția apotropaică a acestui basm absurd, inventat de sora mai mare pentru a alunga frica celei mai mici, devine firul roșu al țesăturii narrative și crește în intensitate odată cu dificultatea situațiilor relatate și cu nivelul de anxietate al naratoarei care reia, modifică și extinde povestea după impulsurile de moment.

¹⁷ Deși e o străină, o iubesc ca pe sora mea. Mama ei e fiica vitregă a tatei.

¹⁸ Sora mea e frumoasă ca un bărbat și se bate cu toți copiii. E țigancă.

¹⁹ Tata o vrea oricum numai pe sora mea.

²⁰ Mătușa mea e ca umbra mamei.

²¹ Suntem mult mai mult timp morți decât vii, drept pentru care ca morți avem nevoie de mai mult noroc.

²² În timp ce mama atârână de păr în cupolă, sora mea îmi spune *Povestea cu copilul care fierbe în mămăligă*, ca să mă liniștească.

Frica generată de condiția emigrantului cu viață nomadă și trecut dubios - la început toți fugarii se întrețin din banii furati de tată din casieria circuitului - se împletește cu un alt motiv central al romanului, alienarea subiectului depeizat, fără identitate stabilă. Tema pribegiei și dorului de casă precum și cea a contrastului între ținutul natal și lumea vestică sunt abordate inițial prin prisma percepțiilor senzoriale. Copilul asociază țara natală cu mirosul mâncării gătite de mama (p. 10), deși singurele amintiri vii sunt cele legate de cozile interminabile la alimente (p. 12). Apoi, senzațiile se întrepătrund, mâncarea miroase peste tot la fel, doar dorul de țară îi modifică gustul (p. 12), iar concluzia pe care o trage naratoarea-copil e universalistă și formulată în stilul specific, frapant-metaforic: străinătatea nu schimbă nimic în esență, peste tot se mănâncă cu gura și puii tăiați cârâie într-o limbă internațională, înțeleasă de toată lumea (p. 16-17). Pe măsură ce trece timpul, țara natală trezește doar emoții negative și e asociată cu frica. De teama Securității care i-ar putea urmări oriunde, mama le interzice copiilor să le spună străinilor cum îi cheamă (p. 52). Perspectiva narativă a copilului - care integrează firesc, într-un flux epic cu accente suprarealiste, naivități, exagerări și afirmații generalizatoare - reușește să evite clișeele care fie demonizează, fie idealizează Estul și Vestul, concentrând suma eșecurilor și deziluziilor în concluzia amar-resemnată: „Das Glück hatte ich mir anders vorgestellt.”²³ (p. 178).

Elveția apare în acest context ca un spațiu al domesticirii, al civilizării forțate, ostil și rece în aparență, dar singurul care îi oferă naratoarei șansa de a se exprima. Cele două surori sunt preluate de un cămin de copii cu o atmosferă dominată de austeritatea, frica de diavol și etica muncii tipice calvinismului. Școlarizate pentru prima dată, copilele trebuie să învețe alfabetul și germana în același timp, ceea ce-i prilejuiește naratoarei primele reflecții asupra limbajului.

Când mama reușește să-și recupereze în sfârșit fiica din cămin, părinții sunt deja despărțiți, iar când, în urma unui accident, mama nu mai poate lucra la circ, familia se destramă definitiv. Pentru protagonista de treisprezece ani începe odiseea aparițiilor pe scena cluburilor și teatrelor de revistă, a trezirii erotice prin experiențe la limita abuzului, pe care naratoarea le transpune în formulări perifrastice de o expresivitate cu atât mai șocantă. O îmbolnăvire subită, cu valoare simbolică, o erupție care îi maculează frumusețea puberală, conjugate cu pierderea vocii, pune capăt abrupt carierei incipiente în lumea varieté-ului. Revenită în Elveția, sub ocrotirea mătușii, naratoarea reia școala și înregistrează un nou eșec atunci când comisia de admitere a unei școli de actorie o respinge pe motiv că s-a prezentat ca la circ (p. 187).

²³ Îmi imaginasem altfel fericirea.

Finalul romanului apare ca o viziune în care realul se îmbină cu fantasticul. În această secvență cu accente onirice tatăl apare în fracul lui preferat, în postură de director de circ, rol ce se suprapune cu imaginea lui Dumnezeu. În filmul regizat de tatăl din vis, Dumnezeu e un străin melancolic aflat mereu în pibegie, care-și aprofundează tristețea cântând la vioară cântece ungurești și mâncând mămăligă, din solidaritate cu oamenii săraci (p. 186-9).

Așa cum s-a observat adesea în studiile dedicate Aglajei Veteranyi, scriitura ei este profund marcată de alegerea germanei ca limbă de expresie artistică, „deteritorializare” ce o apropie pe autoare de situația descrisă de Deleuze și Guattari prin conceptul de „literatură minoră”. Laura Gieser analizează fenomenul tranziției de la limba maternă la limba de adopție pe două paliere (Gieser 2006). La nivel psihologic și social, despărțirea de limba maternă echivalează cu tăierea cordonului ombilical și cu emanciparea față de mediul anti-cultural al familiei. Adoptarea germanei literare în contextul Elveției multilingvistice, unde spațiul germanofon însuși este scindat între dialectul vorbit și forma oficială a limbii scrise, subliniază caracterul convențional al limbajului, fără legături organice cu etnicitatea, și totodată voința autoarei de a se asimila culturii majoritare și de a se servi de o *lingua franca* suficient de neutră și artificială, încât să-i dea sentimentul de distanță estetică față de propria viață. La nivel stilistic, prezența nevăzută a limbii române modulează textul german prin exorbitare retorică și obținerea unor efecte de originalitate prin traducerea expresiilor idiomatice românești.

3. Cătălin Dorian Florescu

Din teme similare - contrastul dintre Est și Vest, evadarea din totalitarism, dramele familiale, dar mai ales condiția emigrantului sub forme dintre cele mai diverse, destinul omului care pleacă de acasă în căutarea necunoscutului - se hrănește și substanța epică a romanelor lui Cătălin Dorian Florescu. Spre deosebire de stilul minimalist și experimental din proza Aglajei Veteranyi, romanele lui Florescu au o mai mare densitate narativă, o întindere mai amplă și sunt adesea concepute ca o saga ce cuprinde istoria de viață a oamenilor din mai multe generații.

Născut în 1967 la Timișoara, Cătălin Dorian Florescu a crescut într-o familie care i-a cultivat de mic pasiunea lecturii. După o primă tentativă eșuată de stabilire în Vest, familia Florescu emigrează în Elveția în 1982, la scurtă vreme după ce fiul adolescent intră la liceu. Aventurile emigrării fac obiectul primului său roman, *Wunderzeit* (2001)²⁴, care a marcat debutul unei cariere literare de succes. Stabilizat la Zürich, Cătălin Dorian Florescu a studiat psihologia, s-a specializat în terapia gestaltistă și a

²⁴ *Vremea minunilor*, traducere de Mariana Bărbulescu, Editura Polirom, Iași 2005.

lucrat într-un centru de reabilitare a dependenților de droguri până în 2001, când a devenit scriitor liber profesionist. Este autorul a șase romane și al unui volum de proză scurtă, toate cărțile fiind traduse prompt în limba română de Mariana Bărbulescu și publicate la editurile Polirom și Humanitas²⁵. Recunoașterea în spațiul german n-a întârziat să apară, Florescu fiind laureatul unor premii de prestigiu și beneficiind de burse și rezidențe literare care i-au înlesnit în ultimii ani o susținută muncă de documentare și creație. Printre cele mai importante distincții se numără Premiul de promovare Chamisso în 2002, Premiul Anna Seghers în 2003, rezidența literară la Dresda (2008), Cartea anului în Elveția (2011, pentru *Jacob se hotărăște să iubească*), Premiul Eichendorff (2012) și Premiul Andreas Gryphius pentru întreaga activitate literară (2018). Din 2013 Cătălin Dorian Florescu este membru corespondent al Academiei Bavareze de Arte Frumoase.

După cum mărturisește adesea în interviuri, autorul situează imboldul original al propriei literaturi în plăcerea genuină de a povesti, dorință absolut naturală pe care o împarte „cu mii de alți oameni care fac acest lucru, mulți scriitori celebri și mulți anonimi care nici nu știu să scrie.”²⁶ Chestionat asupra relației dintre limba maternă și limba în care scrie literatură, Florescu spune că alegerea s-a petrecut natural - „ar fi fost ciudat să stau în Zürich și să scriu în română” - și că „ambele limbi sunt sudate în identitatea mea fără să se opună una alteia.”²⁷ Pe de altă parte, limba română și originea est-europeană sunt mai mult decât reminiscențe ale copilăriei și ingrediente exotice care-l includ pe autor în categoria eteroclită a literaturii imigranților. Dincolo de reticența lui Florescu de a se lăsa etichetat și de faptul că subliniază în repetate rânduri universalitatea temelor sale - impasul existențial, frica și disperarea, lupta pentru supraviețuire și căutarea fericirii - scriitorul își exploatează estetic bilingvismul și rădăcinile românești, producând o literatură „de tip german”, dar care „are un alt spirit, un alt suflu, o ființă care vine de

²⁵ Romanul de debut a fost urmat de romanele *Der kurze Weg nach Hause*. Pendo, Zürich 2002 (*Drumul scurt spre casă*. Editura Polirom, Iași 2006), *Der blinde Masseur*. Pendo, Zürich 2006 (*Maseurul orb*. Editura Polirom, Iași 2007), *Zaira*. Editura C.H. Beck, München, 2008 (*Zaira*. Editura Polirom, Iași, 2010), *Jacob beschließt zu lieben*. Editura C.H. Beck, München 2011 (*Jacob se hotărăște să iubească*. Editura Polirom, Iași 2012), *Der Mann, der das Glück bringt*. Editura C.H. Beck, München 2016 (*Bărbatul care aduce fericirea*. Editura Humanitas, București 2018) și de volumul de povestiri *Der Nabel der Welt*. Editura C.H. Beck, München 2017 (*În buricul pământului*. Editura Humanitas București 2019).

²⁶ Interviu cu Sorin Șerb: https://romania.europalibera.org/a/30037_310.html (20.07.2020).

²⁷ Interviu cu Codruța Simina: <https://pressone.ro/catalin-dorian-florescu-scriitor-pojghita-de-civilizatie-este-foarte-subtire-pesto-tot-are-fisuri-nu-doar-in-est-ci-si-in-vest> (20.07.2020).

altundeva, din spațiul latin”²⁸. Un pasaj dintr-un interviu acordat revistei *Observator cultural* descrie pregnant statutul intercultural al scrierilor lui Florescu și importanța alimentării acestora din rezervorul imaginarului cultural românesc:

Trăiesc într-o lume rațională, corectă, punctuală, de prestări servicii, de străzi trase parcă cu rigla și bine îngrijite, o lume a unui capitalism superdezvoltat, dar care a scos din funcție poezia, magia, misterul, legenda, orice dramatism și iritație. Este deseori o viață în surdină. O frază precum cea de la începutul romanului *Jacob se hotărăște să iubească*: „În orice furtună se ascunde un diavol” ar fi cu totul deplasată și lipsită de credibilitate dacă s-ar referi la o realitate elvețiană. De aceea, folosesc uneori arhaisme. Pentru a scăpa de această aplatizare și pentru a da poveștii rădăcini și o profunzime suplimentară. Cultura estică încă mai are rădăcini în viața arhaică a satului, a superstiției, de exemplu, și dacă vrei să o descrii, nu ai voie să le uiți. În cultura vestică însă, aceste rădăcini au putrezit de mult. De aceea sînt așa de fericit de-a avea România ca pămînt fertil al imaginației mele.²⁹

Cel mai recent roman al lui Florescu, *Bărbatul care aduce fericirea*, poate fi considerat exemplar pentru arta narativă a autorului. O primă caracteristică evidentă este componenta accentuat documentară ce concentrează în paginile cărții detalii sociale și istorice de pe două continente și desfășurate pe parcursul a peste un secol. Această dimensiune realistă care prețuiește creionarea atentă a fundalului istoric se regăsește în toate cărțile lui Florescu și dă consistență dramelor umane și veridicitate evoluției psihologice a personajelor. Dacă pentru *Jacob se hotărăște să iubească*, roman care reconstituie - pornind de la poveștile de viață a două generații reprezentate de Jakob (tatăl) și Jacob (fiul), întinse din anii 20 până în perioada stalinistă - toată istoria colonizării Banatului de către șvabi, autorul a avut nevoie doar de material de arhivă și de câteva „călătorii în Alsacia și Lorena, precum și în satele bănațene fondate de coloniștii veniți din acele regiuni franceze”³⁰, documentarea pentru următorul roman a fost mult mai laborioasă. *Bărbatul care aduce fericirea* pune față în față doi naratori din lumi foarte diferite - un bărbat din New York și o femeie din Tulcea - care își spun unul altuia poveștile marcate de tragedii, zbucium și speranță ale propriilor înaintași. Problematica întrepătrunderii dintre memoria individuală și cea colectivă, a sedimentării în straturile conștiinței moderne a experienței generațiilor anterioare, este comună ultimelor trei romane: *Zaira*, *Jacob*

²⁸ *Ibid.*

²⁹ Interviul cu Doina Ioanid: <https://www.observatorcultural.ro/articol/sint-asa-de-fericit-de-a-avea-romania-ca-pamint-fertil-al-imaginatiei-mele/> (20.07.2020).

³⁰ *Ibid.*

se hotărăște să iubească și Bărbatul care aduce fericirea. În cazul celui din urmă reappare motivul visului american, prezent și în *Zaira*, ce prilejuiește o privire panoramică asupra orașului New York, începând cu constituirea ghetourilor de imigranți, la sfârșitul secolului al XIX-lea, și până la tragedia prăbușirii turnurilor gemene la 11.09.2001.

Așadar, două personaje, care se întâlnesc întâmplător într-un mic varieté new-yorkez în ziua atentatului de la World Trade Center, își povestesc istoria de familie începând cu bunicii. Elena, o muncitoare cu fire înăsprită de greutățile vieții, a venit la New York cu intenția de a împrăști cenușa mamei pe pământ american, convinsă că asta și-ar fi dorit femeia simplă care i-a dat naștere în leprozeria de la Tichilești și pe care boala timpurie a împiedicat-o să-și îndeplinească visul de a-și căuta norocul peste ocean. În felul său, Ray, artistul de vodevil care s-a specializat în imitarea cântăreților celebri, împlinește și el postum visul bunicului, poreclit „micul Caruso”, pe care împrejurările vitrege nu l-au lăsat să-și valorifice talentul muzical. Vocile celor doi naratori se intersectează abia în capitolul 7, până atunci identitățile lor rămân în umbră lăsând în prim plan povești din generațiile anterioare care-l poartă pe cititor de pe coasta de est a Americii anilor 1900 până în Delta Dunării din primele decenii ale secolului XX. În prima jumătate a romanului, cu greu se poate stabili o conexiune între firele epice, care se derulează alternativ, formulate într-un stil oarecum impersonal de naratori care-și fac simțită prezența foarte discret prin scurte comentarii, adresări directe și prolepse. Povestea adolescentului fără adăpost care vinde ziare și lustruiește pantofi pe străzile New York-ului în anii 1890, luptându-se cu foamea, frigul și pericolele metropolei, este exemplară pentru un anumit spirit libertarian și hedonist al Americii, dar și, la un nivel mai general, pentru condiția umană pendulând între instinctul egoist de afirmare a sinelui și nevoia de iluzionare în căutarea disperată a fericirii. Identitatea multiplă și imposibil de circumscris a tânărului care nu-și cunoaște părinții și care adoptă în funcție de circumstanțe un nume irlandez, italian sau evreiesc, încercând să supraviețuiască în lumea dură a ghetourilor de imigranți, vorbește nu doar despre melanjul identitar ce constituie fundamentul Statelor Unite, ci și despre fluidizarea realităților etno-culturale în lumea globalizată. De cealaltă parte, universul aproape atemporal al Deltei Dunării în care oamenii trăiesc în acord cu ritmurile naturii și se orientează după superstiții străvechi poartă la rândul său o amprentă multiculturală - diversitatea etnică a regiunii, mediul cosmopolit al portului Sulina - în care se insinuează treptat modernitatea, prin știrile din ziar și mesajele de la cei plecați departe, trezind dorul de aventură al celor rămași. Încă înainte de a le întrezări conexiunile în economia romanului, între poveștile de familie ale naratorilor se țes corespondențe

bazate pe imagini recurente ce constituie leitmotive ale întregii desfășurări narrative. Tema nașterii, aflate mereu în proximitatea morții, a vieții triumfătoare și caduce, în permanență amenințate de pieire, este cadrul în care se regăsesc istoria Elenei din satul pierdut între ape, aproape de vărsarea Dunării în mare - bunica naratoarei care, după ce naște mai mulți copii morți, reușește, descântată de vrăjitoarea Deltei, să-și îndeplinească misiunea vieții, aducând-o pe lume pe a doua Elenă - și cea a pribeagului american care, pentru a supraviețui, acceptă să participe la uciderea unor copii nedoriti. Casa cu fete gravide într-un bloc părăsit din New York, unde „bărbatul care aduce fericirea” le emoționează pe locatari până la lacrimi cu cântecele sale, și imaginea acestuia odihnindu-se apoi, anonim cameleonic, la pieptul unor femei de origini diferite, care-l hrănesc cu laptele lor secretat în exces, sunt metafore puternice ale ciclului existenței, unde nașterea și moartea sunt fețe ale aceluiași proces natural. Prin semnificațiile simbolice ale apei, inserate în ambele povești paralele, se realizează încă o conexiune între destinele personajelor, la nivelul marilor teme literare. Apa - simbol al regenerării și fluxului vital, dar și cale de acces spre tărâmul morților - e prezentă în ambele lumi, evocând forța eternă și amorală a naturii. La New York, morții săraci sunt duși cu un vapor (o luntre a lui Charon) pe o insulă, unde diferențele culturale sunt șterse definitiv în moarte. La celălalt capăt al lumii, pescarul Vanea, simțindu-și sfârșitul aproape, se refugiază departe de oameni, trăiește o vreme pe plauri alături de păsările și animalele locului, iar moartea lui e o reîntoarcere în circuitul naturii, o dispariție totală, lipsită de rituri funerare. În fine, un alt pilon pe care se sprijină construcția romanului este motivul povestirii cu efect apotropaic, fir roșu care străbate narațiunea, dar și o posibilă sugestie autoreflexivă valabilă pentru întreaga artă narativă a lui Florescu. În clipele de criză, adolescentul aflat la limita subzistenței își roagă prietenul să-și povestească viața și are, la rândul său, puterea de a-și ferma cu ficțiuni puse pe muzică. La Sulina oamenii sunt avizi să afle ce se întâmplă în lumea largă și să uite de propria viață ternă, așa că marinarii cu talent la povestit beau și mănâncă pe banii localnicilor veniți să-i asculte.

Magia fabulatorie ca șansă a ridicării deasupra unui cotidian tern și ostil joacă, de altfel, un rol esențial în arta poetică a lui Cătălin Dorian Florescu și îi traversează, sub diferite forme, toate cărțile. În contextul literaturii germanofone de astăzi, proza autorului elvețian de origine română se încadrează, așadar, în curentul tot mai popular al reabilitării epicului pur și al impulsului primar de a povesti.

4. Carmen-Francesca Banciu

Temele clasice ale literaturii imigranților - întâlnirea dintre Est și Vest, bagajul inevitabil de experiențe și emoții trăite în țara de origine, relația complicată dintre specific și universal - grefate pe un consistent suport autobiografic se regăsesc și în literatura scrisă de Carmen-Francesca Banciu. Spre deosebire de Florescu și Veteranyi, Banciu plasează moștenirea dictaturii comuniste în centrul atenției, astfel încât personajele din cărțile ei acționează pe fundalul istoriei recente a României și romanele capătă o dimensiune documentară importantă. Tema eliberării individului de constrângerile unui regim opresiv și a reinventării de sine într-un nou context socio-politic este prin urmare o constantă a literaturii autoarei, un fir roșu ce traversează o țesătură de teme general-umane: iubirea și moartea, decăderea fizică, relațiile dintre părinți și copii. La nivel stilistic, scriitura practică de Carmen-Francesca Banciu se distinge prin frazele scurte, sacadate, cu exprimări eliptice, prin prezența anacolutului, a stilului indirect liber și prin alternanța narațiunii la persoana întâi și a relatării la persoana a treia.

Născută în 1955 la Lipova, județul Arad, ca fiică a unui demnitar comunist, Carmen-Francesca Banciu urmează studii de pictură bisericească la Arad, apoi, la București, o școală postliceală de secretariat și comerț exterior. Frecventează Cenaclul de Luni și debutează editorial cu volumul de proză scurtă *Manual de întrebări*, publicat de editura Cartea Românească în 1984 și bine primit de critica literară a vremii. În anul următor, participă cu o povestire tradusă de Rolf Bossert³¹ la un concurs internațional de proză scurtă organizat în orașul Arnsberg din Renania de Nord-Westfalia. Premiul obținut la acest concurs i-a atras tinerei autoare interdicția de a publica în România. Imediat după schimbarea de regim din 1989, Banciu își reia activitatea literară, devenind, printre altele, redactor și membru fondator al revistei *Contrapunct*. În 1991 ajunge la Berlin, cu o bursă de tip Artist-in-Residence din partea DAAD³². De atunci, Carmen-Francesca Banciu trăiește în capitala Germaniei ca autoare liber-profesionistă, desfășurând în paralel o susținută activitate jurnalistică și predând cursuri de *creative writing* la diferite universități și instituții culturale, atât în Germania, cât și în străinătate. După debutul din România, i-au apărut volumele *Fenster in Flammen* (1992), *Filuteks Handbuch der Fragen* (1995), *O zi fără președinte* (1998), *Vaterflucht* (1998), *Ein Land voller Helden* (2000), *Berlin ist mein Paris* (2002), *Das Lied der traurigen Mutter* (2007), *Leichter Wind im Paradies* (2015), *Lebt wohl, Ihr Genossen und Geliebten* (2018). Dacă primele două volume au fost traduse

³¹ Rolf Bossert (1952, Reșița - 1986, Frankfurt am Main) = poet german, membru al Grupului de Acțiune Banat.

³² Serviciul German de Schimb Interacademic.

din limba română de traducători consacrați³³, iar cel de-al treilea a fost publicat în România la Editura Fundației Culturale Române, romanul *Vaterflucht*³⁴ reprezintă debutul german al autoarei și totodată primul volum dintr-o trilogie autobiografică din care mai fac parte *Das Lied der traurigen Mutter*³⁵ și *Lebt wohl, Ihr Genossen und Geliebten*³⁶, nominalizat la Deutscher Buchpreis³⁷ pe anul 2018. Carmen-Francesca Banciu a beneficiat de mai multe burse de creație, printre care cea acordată de Wissenschaftskolleg zu Berlin, și a fost „Craig-Kade Writer in Residence” la Rutgers University, în Statele Unite ale Americii. Trei romane și alte câteva texte mai scurte i-au fost traduse în limba engleză și receptarea operei sale în spațiul anglo-saxon este favorizată de turneele de lectură publică, de workshop-urile de scriere creativă susținute la universități din S.U.A. și Marea Britanie și de proiecte precum *Testimony in Practice: Working with Stories of the Self and Others*, derulat la Birmingham în 2019³⁸.

Dintre toți autorii români de limbă germană, Carmen-Francesca Banciu scrie poate literatura cu cea mai pronunțată dimensiune politică. După cum mărturisește adesea în interviuri, atmosfera opresivă din familie - „Am fost crescută în ideea de a deveni omul nou al unei noi ere.”³⁹ - și rebeliunea împotriva acesteia i-au modelat de timpuriu scala de valori și, implicit, temele majore care îi subîntind scrierile literare. Dacă trilogia autobiografică lămurește constituirea subiectivității personajului narator, Maria-Maria, alter ego al autoarei, prin opoziție cu restricțiile impuse de regimul totalitar și revendicarea libertății de exprimare ca valoare fundamentală, romanele *O zi fără președinte* și varianta rescrisă în

³³ *Ferestre în flăcări*, prima carte publicată în Germania, la Rotbuch Verlag din Berlin, însumează povestiri mai vechi, din perioada bucureșteană, și mai noi, din cea berlineză, traduse în germană de Rolf Bossert și Ernest Wichner. Cea de-a doua carte, *Manualul întrebărilor lui Filutek*, reia textele din volumul de debut, în varianta germană a lui Georg Aesch.

³⁴ *Fuga de tată*, apărut la Berlin, la Editura Volk&Welt.

³⁵ *Cântecul mamei triste*, roman apărut la Berlin, la Rotbuch Verlag. Fragmente din această carte au apărut în presa culturală din România, în traducerea autoarei.

³⁶ *Adio, tovarăși și iubite!* Apărut la Editura germanofonă și anglofonă PalmArtPress din Berlin.

³⁷ Premiu acordat anual (începând cu 2005) de Börsenverein des Deutschen Buchhandels (Asociația editorilor și librarilor germani), în deschiderea Târgului de Carte de la Frankfurt, pentru cel mai bun roman al anului, scris în limba germană.

³⁸ Proiectul inițiat de Sara Jones a presupus, printre altele, prezentarea unei versiuni dramatizate a romanului *O țară plină de eroi*. Sub titlul *A Land Full of Heroes*, piesa prezentată în cadrul festivalului Birmingham European aduce pe scenă două personaje întruchipate de însăși Carmen-Francesca Banciu și de fiica acesteia, actrița Meda Gheorghiu Banciu.

³⁹ Interviucă Ana-Maria Mandra. <http://levurelitteraire.com/carmen-francesca-banciu-interview-roumain/> (25.07.2020).

germană *Ein Land voller Helden*⁴⁰ analizează „ce se petrece cu indivizii și cu societatea în urma unei implozii. Și explozii în același timp. Criza societății și criza individului. Sau redescoperirea individului după colapsul unei societăți bazate pe ideea de comunitate.”⁴¹

O țară plină de eroi aduce în prim plan ruptura de paradigmă indusă de momentul epocal al prăbușirii regimului comunist și efectele acesteia în planul subiectivității, al crizelor interioare și derivei axiologice resimțite de indivizii ce trăiesc autoreflexiv mari evenimente istorice. Romanul este scris din perspectiva tânărului jurnalist Radu Iosif care, obsedat de „ziua aceea”, de „momentul zero și eroii săi ascunși” (Banciu 2019, 13), pornește pe cont propriu o anchetă, încercând să-și răspundă la întrebarea: „*A fost kitsch, puci, război civil sau revoluție?*” (Banciu 2019, 14) În economia romanului, acest narator-martor ocupă o poziție asumat neutră față de evenimentele la care nu a participat, dar pe care încearcă să le reconstituie discutând cu participanți direcți, consemnându-le relatările și reflecțiile și integrând vocile acestora în fluxul narativ. Cele 51 de capitole scurte, numerotate simplu „unu”, „doi” etc., urmăresc destinele a nouă prieteni - Maria-Maria, Ilina, Valer, Varvara și Artur Ionescu, Maxim Apostolescu, Sandra, Augustin și Toma, cel mort în timpul evenimentelor și, prin urmare, singurul „erou” în sensul strict al termenului - tineri intelectuali ce rezistă abuzurilor unui regim dictatorial, uniți în nevoia comună de adevăr și libertate. Răsturnările abrupte intervenite în societate după acest punct de cotitură din istoria recentă le bulversează existențele, spulberă solidaritatea de grup nutrită de revolta față de un dușman comun și catalizează în fiecare un dureros proces de reconfigurare a propriei identități. Pornind de la întrebările tăioase ale naratorului-reporter, concentrate inițial asupra zilelor tulburi din decembrie 1989, relatările personajelor se întretaie și se dezvoltă anarhic, urmează meandrele memoriei și volutele interpretărilor adeseori contradictorii, ajungând să recreeze un tablou complex al societății românești în comunism. Ambivalența morală, întrepătrunderea dintre planul politic și cel privat, dintre ideologia ce mutilează realitatea și structurile osificate care reglementează relațiile dintre oameni se reflectă în constelații familiale precum cea a lui Artur Ionescu, unde conflictul între generații, trădarea și politicul nu pot fi disociate. Tatăl lui Artur e un activist de partid care trăiește o inflație a ego-ului alimentată de discursul moralist-propagandistic despre „omul nou”, rămânând totodată prizonierul unei viziuni patriarhale despre familie. Își forțează fiul adolescent să

⁴⁰ Cartea a apărut în traducerea Anei Mureșanu sub titlul *O țară plină de eroi*, Editura Tracus Arte, București 2019.

⁴¹ <http://levurelitteraire.com/carmen-francesca-banciu-interview-roumain/> (12.07.2020).

mănânce - reproșându-i că nu vrea să se maturizeze: „Ăsta nu vrea să crească.[...] Să devină adult. Fuge de responsabilitate.” (Banciu 2019, 168-169) și asociind dorința paternă de a avea un fiu puternic cu utopia comunistă: „Să pună și el mâna să mănânce. Să pună niscai carne pe el. Să iasă ceva din el. Pentru că nu ne putem permite să cultivăm asemenea exemplare. Noi trebuie să fim un exemplu. Un model pentru ceilalți. Cum să-și găsească locul o conștiință nouă într-un trup pricăjit, numai piele și oase.” (Banciu 2019, 169-170) - în timp ce fiica este exceptată de la aceste șicane, pe motiv că: „La fete e altceva. Cine își bate capul cu ele. Au vrut egalitate. O să le iasă pe nas. Cu fetele e altceva. Conform prevederilor, ele sunt imprevizibile.” (Banciu 2019, 168) Când fiul trișează, urcându-se pe cântar cu buzunarele îngreunate de pietre, tatăl îl alungă de acasă, realizând a doua ruptură tată-fiu din familie. Artur petrece mai multe luni la țară, la bunica paternă, unde află povestea trădării bunicului Pătru de către propriul fiu. Pe când avea vreo douăzeci de ani, tatăl lui Artur și-a turnat la miliție tatăl, țăran chiabur care se solidarizase cu mișcarea de rezistență din munți.

Tema delațiunii - fundamentală în înțelegerea mecanismelor totalitare - se îngemănează cu cea a distorsiunii involuntare a realității prin cuvânt, temă recurentă în reflecțiile metatextuale ale jurnalistului de investigație obsedat de obiectivitate. Fricile, micile animozități și interesele mărunte ale oamenilor sunt exploatate de ofițerii Securității pentru a construi din „Cuvinte. Depoziții” (Banciu 2019, 176) o realitate conform cu propriile scopuri. Astfel, din declarațiile disparate ale doamnei Rozica, vecina inconștientă de răul pe care-l face vorbind, colonelul Axente fabrică motive de arestare a lui Maxim și a Mariei-Maria. Alături de astfel de situații ce expun lașitatea și conformismul oamenilor de rând, discuțiile de după revoluție contribuie la căderea în derizoriu a noțiunii de erou. Deconstrucția acesteia e desăvârșită irevocabil din perspectiva unui copil:

Măi copii. Ce înțelegem noi prin eroii patriei? Așa întrebuse învățătoarea. Fosta tovarăsa-învățătoare. [...]

Patria de astăzi nu este patria de ieri. Și nici voi eroii ei. Noi avem o țară plină de eroi. Spusese copilul. Și două patrii. Patria de ieri. Și patria de azi. Eroii de ieri nu sunt cei ai patriei de azi. Dar sunt eroi. Vor fi eroii patriei de ieri eroii patriei de mâine?

Mă doare capul, spusese învățătoarea. Cine vorbește din tine, copile?

Asta m-a întrebat, mamă! Îi spusese copilul Mariei-Maria.

(Banciu 2019, 180-181)

Similaritățile dintre anchetele Securității și investigația jurnalistică inițiată de Radu Iosif - manifeste la nivel de metodă, în ciuda scopurilor radical diferite - au fost observate de Carmen Mușat, prefațatoarea ediției românești (Banciu 2019, 6), și evidențiază un motiv central al cărții:

(in)capacitatea limbajului de a reda fidel realitatea și responsabilitatea autorului ce se străduiește s-o reconstituie. Într-unul dintre pasajele autoreferențiale, în care naratorul încearcă să se definească pe sine, se concentrează tocmai dificultățile, luminile și umbrele efortului de a fixa faptele istorice și trăirile protagoniștilor într-un text coerent:

Eu, Radu Iosif, Cel care trage cu urechea. Colectionarul. Ascultătorul. Cuegătorul. Observatorul. Indiscretul. [...] Vreau să știu. Ce a fost. Ce n-a fost. Cum a fost. Cine a fost ce. Cine ce e. Și dacă mai e. vreau să aflu adevărul. Vreau să aflu dacă există adevăr. Vreau să aflu câte fețe are adevărul. Îmi e rușine și nu mă rușinez deloc. Voi scrie. Pagini întregi voi umple. Voi spicui. Voi colecționa cuvinte. Cuvinte rostite în aer. Făcute să se dizolve în eter. [...] colecționez. Le adun. Le înregistrez. Îndosariesc. Le dau viață. O altă viață. O viață veșnică. Eu sunt păstrătorul. Sunt. Nu știu cine sunt. Sunt mai mult decât Radu Iosif. Oare. Există Radu Iosif. Puterea mea e nemărginită. Eu fac efemerul etern.

Vreau să știu. Să am o privire de ansamblu. O vedere obiectivă. Eu nu am participat. [...] Din toată strădania mea de a pune în ordine fragmentele. Fragmentele celorlalți. Succesivele lor puncte de vedere. Punctele lor de vedere diferite. Din strădania mea de a obiectiva lipsește părerea mea subiectivă. (Banciu 2019, 40-41)

O țară plină de eroi se distinge prin mărcile stilistice inconfundabile ale autoarei: ritm rapid, susținut de fraze scurte, nervoase, întrepătrunse de pasaje lirice și secvențe suprarrealiste, cum ar fi imaginea recurentă a lui Artur refugiat într-un copac - „un fluture steril. Pe care nu-l visează nicio floare. Un fluture care visează să fie pasăre” (Banciu 2019, 240) - refuzând cu îndârjire să se confrunte cu dezamăgirile lumii de după revoluție.

5. Dana Ranga

Cariera literară a Danei Ranga urmează un parcurs similar ce include debutul în limba maternă și emigrarea în spațiul german la o vârstă adultă. Spre deosebire de ceilalți scriitori discutați aici, Dana Ranga are o dublă identitate artistică, în care literatura și regia de film au o pondere egală. Născută la București în 1964, dintr-un tată român și o mamă provenită din R.D.G., a studiat medicina la UMF „Carol Davila” și a părăsit țara în 1987. Stabilită la Berlin, Ranga a urmat studii de semiotică, istoria artei și teoria filmului la Universitatea Liberă din Berlin. În anii 90 a publicat sporadic poezie și traduceri în reviste literare germane și internaționale și a debutat în 1997 cu filmul documentar *East Side Story*, premiat în 1998 la Festivalul de Filme Documentare de la Marsilia. După acest prim succes cinematografic în care este vorba despre specificul filmelor muzicale în țările din blocul sovietic, urmează o serie de trei filme documentare dedicate cosmonauticii - *Story* (2003)⁴²,

⁴² Premiat la Marsilia (2003), Leipzig (2003) și Houston (2004).

despre astronautul american Story Musgrave, *Cosmonaut Polyakov* (2007)⁴³ și *I Am in Space* (2012), avându-l ca protagonist pe cosmonautul francez Jean-François Clervoy - și un film despre moarte și rituri funerare în mediul rural românesc: *Oh, Adam* (2009). De asemenea, Dana Ranga este autoarea a două piese radiofonice, *Das Auge der Supernova*⁴⁴ (2002), *Herz, Kopf, Zahl*⁴⁵ (2005), ambele difuzate de către postul național german WDR.

Debutul editorial al poetei Dana Ranga a avut loc în limba română, cu volumul *Stop - din pauzele lui Sisif*, publicat în 2005 la editura Limes din Cluj-Napoca. Prima carte de versuri în limba germană, *Wasserbuch*⁴⁶ (2011) a adus-o pe autoare în prim planul peisajului literar german, fiind distinsă, trei ani mai târziu, cu premiul de promovare Adelbert von Chamisso. Tot la Suhrkamp a apărut și a doua carte, intitulată *Hauthaus*⁴⁷ (2016), un al treilea volum de poezii *Cosmos!* fiind în curs de apariție la editura Matthes & Seitz din Berlin.

În tematica dominantă a liricii Danei Ranga, Rogobete (2018, 263) identifică motivul imponderabilității ca sugestie a detașării de o identitate stabilă, a ne-fixării într-o matrice culturală și a unei perpetue pendulări între limbi și culturi. Într-adevăr, Ranga admite că pentru ea toate cele trei limbi în care poate scrie literatură (germana maternă, româna paternă și engleza învățată în copilărie) sunt mijloace de expresie echivalente (Dotzauer 2014, 12): „Ich liebe es, die Sprachen zu wechseln, denn das aktiviert mein Gehirn. So kann ich überhaupt denken.”⁴⁸ Fără să-și sprijine ipoteza pe indicii textuale sau pe vreo afirmație a autoarei, criticul Gregor Dotzauer, membru în juriul Chamisso, îi atestă acesteia influențe din limba română: „Dana Rangas deutsche Texte haben etwas von der Bildhaftigkeit des Rumänischen angenommen: eine Anschaulichkeit, die von den surrealistischen Traditionen, die sie verehrt, noch verstärkt wird. Auch die Lust am gefundenen und fast wie eine Trophäe ausgestellten Wort gehört dazu.”⁴⁹

⁴³ Filmul dedicat cosmonautului rus Valeri Polyakov, deținătorul recordului mondial de ședere continuă în spațiu, a obținut premiul festivalului *É Tudo Verdade* din São Paulo, Brazilia, în anul 2008.

⁴⁴ Ochiul Supernovei.

⁴⁵ Inimă, cap, pajură.

⁴⁶ Cartea apelor.

⁴⁷ Casa de piele.

⁴⁸ Dana Ranga, cit. de G. Dotzauer în *Ibid.*, p. 13. „Ador să schimb limbile fiindcă asta îmi activează creierul. Doar așa pot gândi.”

⁴⁹ *Ibid.*, p. 12; „Textele germane ale Danei Ranga au preluat ceva din imageria bogată a limbii române: o forță de sugestie potențată de tradițiile suprarealiste pe care ea le venerază. Tot aici se încadrează și voluptatea cuvântului găsit și expus aproape ca un trofeu.”

Cele două volume apărute la Suhrkamp ne dezvăluie un univers poetic construit în jurul unor constante tematice - spațiile nevăzute, răsturnarea perspectivei antropocentrice și a relației text- referent - și susținut de procedee postmoderniste: amestecul de genuri (lirism cu inserții epice și teoretice), trimiterile livrești, ludicul, estetizarea realului. Poemele din *Wasserbuch* imaginează lumea terestră văzută din adâncul apelor, filtrată prin organele de simț ale viețuitoarelor ce populează oceanul planetar, ca o provocare lansată supremației umane. Cuvintele-trofeu, cum ar fi denumirile latinești ale ființelor marine prezente aproape în fiecare poem, actualizează topos-ul postmodern al limbajului poetic autosuficient. Un scurt poem intitulat *Wasser* teoretizează importanța elementului acvatic într-un nou context non-antropocentric:

Sie atmen mich ein, ihre Lieder durchziehen mich; ihn, den Einsamsten, trage ich. Das Messer wählt nicht zwischen hell oder dunkel, ein Versteck bleibt mir verwehrt. Hinter dem Spiegel und auf dem Grund, was bin ich? Sie sagen, ich sei nur ein Teil von allem, nur ein Aspekt.⁵⁰

În timp ce *Cosmos!* reia tema astronauticii, volumul anterior, *Hauthaus*, se concentrează asupra microcosmosului, extrăgând din misterele anatomiei și fiziologiei umane acel rest inefabil de poezie, inaccesibil științei pozitive.

6. Dana Grigorcea

În cazul Danei Grigorcea, ancorarea în spațiul românesc e evidentă la nivel tematic, iar biografia autoarei urmează tiparul clasic al literaturii migrației: stabilirea în spațiul germanofon și abandonarea limbii materne în favoarea germanei ca limbă de expresie literară. Născută în 1979 la București, Dana Grigorcea a urmat școala germană din București și a debutat în paginile revistei *România Literară* cu impresii de călătorie din Israel. Aceste prime încercări literare au fost salutate cu entuziasm de critici și autori consacrați, printre care Constantin Țoiu, care conchidea profetic: „Ne aflăm, cert, înaintea unei autentice prozatoare, al cărei debut, vertiginos (18 ani), vestește fără îndoială o personalitate.”⁵¹ După studii de germanistică și neerlandistică la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine a Universității din București, Grigorcea a plecat cu o bursă în Belgia, a studiat regie de film și teatru la Bruxelles, iar în 2004 a absolvit

⁵⁰ Dana Ranga: *Wasserbuch*. Suhrkamp, Berlin 2011, p. 16. Ei mă respiră, cântecele lor mă străbat; pe el, cel mai singur, îl port. Cuțitul nu alege între lumină și întuneric, nimeni nu-mi dă adăpost. În spatele oglinzii și în adânc, cine sunt? Ei spun că n-aș fi decât o parte din întreg, doar un aspect.

⁵¹ https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:SNbbmmK3LYoJ:https://arhiva.romlit.ro/index.pl/cltorie_n_israel%3FmakePrintable%3D1+&cd=7&hl=ro&ct=clnk&gl=ro (30.07.2020).

un master de jurnalism la Universitatea Danubiană din Krems. După aceea, a lucrat pentru diverse ziare și canale mass-media - redactor la cotidianul *Kurier* din Viena, la postul de radio *Deutsche Welle* din Bonn și la televiziunea *Arte* din Strassbourg - și a predat cursuri de film la Școala Superioară de Arte din Zürich. Din 2007, Dana Grigorcea trăiește la Zürich împreună cu soțul ei, scriitorul Perikles Monioudis, și cu cei doi copii. Împreună cu Monioudis, coordonează editura și blogul de literatură *Telegramme*. Grigorcea a debutat în 2011 cu romanul *Baba Rada. Das Leben ist vergänglich wie die Kopfhare*⁵² (*Baba Rada. Viața-i trecătoare ca firele de păr*), pentru care a primit premiul elvețian Literaturperle și o distincție de onoare a orașului Zürich. În 2015 apare romanul *Das primäre Gefühl der Schuldlosigkeit* (Dörlemann, Zürich, reeditat în 2017 la Ullstein, Berlin), cu care autoarea a participat la concursul Ingeborg Bachmann de la Klagenfurt, în cadrul căruia a obținut premiul 3sat. Romanul care s-a bucurat de cronici foarte bune în spațiul german și a fost nominalizat pentru Schweizer Buchpreis a fost tradus în engleză, română, italiană, bulgară și neerlandeză. Ediția românească, în traducerea Norei Iuga și a lui Radu-Mihai Alexe, a apărut la Humanitas în 2016, sub titlul *Sentimentul primar al nevinovăției*. Nuvela *Die Dame mit dem maghrebinischen Hündchen* (Dörlemann, Zürich 2018) (*Doamna cu cățelul magrebin*) a fost tradusă în albaneză, franceză și slovacă. Pe lângă aceste cărți de proză, Grigorcea a mai publicat literatură pentru copii (*Mond aus!*, 2016, *Der Nase nach*, 2018, *Einmal Haare Schneiden, bitte*, 2018, *Die Namen der Blumen*, 2019)⁵³ o antologie de editoriale scrise pentru revista *Operei* din Zürich (*Frau Mani auf dem Nachhauseweg*, 2018)⁵⁴ și un eseu despre bine și frumos (*Über Empathie. Macht uns die Kunst zu besseren Menschen?*)⁵⁵.

În romanul de debut, Dana Grigorcea reușește să creioneze un tablou foarte puternic al lumii aspre și arhaice, pline de credințe și obiceiuri exotice, a Deltei Dunării, pe fundalul căreia se desfășoară o acțiune palpitantă, cu accente picarești, relatată la persoana întâi de însăși protagonista ei, Baba Rada, o bătrână hâtră și vicleană, care primește în casă un terorist scăpat dintr-o închisoare americană din Tulcea, ascunde urmele unor crime și țese cu tot atâta îndemânare intrigi în propriul folos și o rețea întregă de povești incredibile.

Sentimentul primar al nevinovăției este, în primul rând, un roman al Bucureștiului, în care atmosfera orașului e surprinsă foarte nuanțat, cu fațetele ei multiple, sociale și culturale, și pe mai multe planuri temporale,

⁵² Publicat inițial la KaMeRu Verlag și reeditat în 2015 la Dörlemann, Zürich.

⁵³ *Stingeți luna!*; *După nas*; *Un tuns, vă rog*; *Numele florilor*.

⁵⁴ *Doamna Mani în drum spre casă*.

⁵⁵ *Despre empatie. Ne face arta mai buni?*

de la ultimii ani ai dictaturii lui Ceaușescu până în primul deceniu al secolului 21. Vocea naratoarei, o tânără angajată a unei bănci, ne poartă prin diferite colțuri ale orașului, descoperind povești de viață din mai multe generații și straturi de istorie culturală a Bucureștiului. După cum apreciază cronicarul prestigioasei publicații *Neue Zürcher Zeitung*, romanul conține toate ingredientele literaturii bune: umor, tragedie, poezie, melancolie, suferință, iubire⁵⁶. Victoria, întoarsă de curând în orașul natal din Elveția, unde își construise o carieră în domeniul bancar, devine martora unui jaf armat la locul său de muncă, somptuoasa Casă de Economii și Consemnațiuni de pe Calea Victoriei. Primul paragraf al romanului promite, prin imaginea provocator-ironică a fotografiei de epocă, o călătorie anecdotică în trecutul capitalei:

O străfulgerare metalică, anunțând furtuna, șterge relieful orașului și-l transformă într-un decor pictat, asemănător celui din studioul foto Diamandi, unde mondenei mele bunici, prima bucureșteancă pozată într-o fustă scurtă, i se făcuse la cerere acea fotografie scandalosă la brațul bunicului, care, cu pălărie și baston de gangster, se foiește nerăbdător și apare estompat în partea laterală a imaginii. (Grigorcea 2016, 7)

Următoarele câteva pagini schimbă brusc registrul, îndreptând așteptările cititorului către genul polițist. Cartea construiește cu abilitate suspansul, oferind inițial și o pistă falsă, demontată deja în capitolul următor. Ne dăm seama, astfel, curând că jaful nu este decât un pretext care îi facilitează naratoarei incursiuni în propriul trecut și în istoria locurilor natale. În urma acestui incident, angajatorul îi recomandă Victoriei concediu și ședințe de psihoterapie. Naratoarea folosește prilejul pentru a explora locurile copilăriei și ale adolescenței și de a rememora întâmplări și oameni care au marcat-o, realizând totodată o radiografie a propriei generații, care a copilărit în comunism și s-a format intelectual și profesional în primii ani de după căderea lui Ceaușescu. În pasaje formulate la prezent, Victoria își descrie periplul prin București, ședințele de psihoterapie la doamna Miculescu, veche cunoștință din copilăria petrecută în cartierul Cotroceni și mamă a lui Dinu, fostul iubit al Victoriei, plimbările lungi alături de Flavian, noul iubit, și întâlnirile cu prieteni. Urmând fluxul asociativ al memoriei, romanul adună laolaltă fragmente din trecutul mai îndepărtat și mai recent al Bucureștiului. Nume de locuri și oameni, ușor recognoscibile pentru cei familiarizați cu istoria recentă a României, se regăsesc într-un mozaic de întâmplări reale și fictive plasate pe două paliere diferite ale trecutului: copilăria

⁵⁶ «Hier kommt alles zusammen, was gute Literatur ausmacht: Witz, Komik, Tragödie, Poesie, Melancholie, Trauer, Elend, Liebe.» Roman Bucheli: *Furioses Finale*. În: *Neue Zürcher Zeitung*, 4.07.2015. <https://www.nzz.ch/feuilleton/buecher/furioses-finale-1.18574401?reduced=true> (30.07.2020)

naratoarei, în ultimii ani ai regimului Ceaușescu, și adolescența ei, în prima jumătate a anilor 90. De la structura micro-socială a străzilor dintre Operă, Biserica Elefterie și Parcul Arenele Naționale (fost Progresul), cu probleme specifice anilor 80 - filme occidentale văzute pe șest la televiziunea bulgară, fascinația vecinilor pentru unicul deținător de televizor color de pe stradă, remaierea ciorapilor, prezența ominoasă a securistului de cartier, avorturile ilegale - și până la concertul lui Michael Jackson de pe Stadionul Național în 1992, romanul creează o frescă a lumii bucureștene din ultimele patru decenii. În pasajele redactate la timpul trecut, vocea Victoriei împrumută ceva din acel „sentiment primar al nevinovăției”, invocat în capitolul doi al romanului ca percepție a realității în comunism: încapsulare voită într-o naivitate de copil ce ignoră dimensiunile grave ale întâmplărilor la care asistă.

După cum mărturisește într-un interviu, Dana Grigorcea e preocupată de trecutul recent al României și de reflectarea lui în viețile oamenilor care l-au trăit, iar limba germană îi oferă detașarea necesară pentru a scrie despre asta⁵⁷.

7. Alexandru Bulucz

În fine, cel mai tânăr reprezentant al literaturii imigranților de origine română în spațiul german și-a petrecut doar copilăria în România și, asemenea lui Florescu și Veteranyi, scrie exclusiv în germană, problematizându-și totodată înrădăcinarea în limba și cultura română. Alexandru Bulucz s-a născut în 1987 la Alba Iulia, unde a trăit până la 13 ani. A studiat germanistica și literatura comparată la Universitatea Goethe din Frankfurt am Main. S-a afirmat încă din perioada studiilor ca poet, traducător⁵⁸, critic literar și editor⁵⁹. În prezent locuiește la Berlin, unde editează revista online *Faust-Kultur*.

Bulucz a debutat în 2016 cu volumul de versuri *Aus sein auf uns*, apărut la Lyrikedition 2000 în München. Cartea a fost apreciată drept unul dintre cele mai bune debuturi lirice ale anului și autorul a primit, împreună cu alți trei poeți, o bursă la Haus der Poesie din Berlin. În 2020 i-a apărut a doua carte de poezie, *was die Petersilie über die Seele weiß*, la Schöffling & Co., în Frankfurt am Main. În acest volum au fost incluse și poezii publicate anterior, pentru care autorul a fost distins cu premiul Wolfgang Weyrauch în 2019.

⁵⁷ <https://oe1.orf.at/artikel/418121/Das-primare-Gefuehl-der-Schuldlosigkeit> (12.07.2020)

⁵⁸ A tradus, printre altele, *Le partage des voix* de Jean-Luc Nancy și *Vitrallii* de Alexandru Vona.

⁵⁹ În 2015 a fondat, la editura Edition Faust, colecția de dialoguri filosofice *Einsichten im Dialog*, pe care o coordonează și în prezent.

Sub titlul enigmatic *was die Petersilie über die Seele weiß* (ce știe pătrunjelul despre suflet) sunt adunate poeme ce articulează teme majore ale literaturii universale - conștiința morții, compasiunea și ieșirea din sine în întâmpinarea celuilalt, capacitatea limbajului de a transporta emoții autentice - pe care autorul și le apropiază printr-o ingenioasă punere în relație, integrându-le într-o țesătură strălucitoare de referințe livești, jocuri de cuvinte, imagini frapante, nuclee epice și sentințe aforistice. Poeziile, grupate în zece capitole - precedate de un poem introductiv intitulat *Reader's Digest* și încheiate de o postfață a autorului -, sunt scrise preponderent în vers lung și liber și coagulate în jurul unor motive recurente: trupul și procesele lui fiziologice, lumina, rugăciunea și ritualul ascetic, durerea și memoria. Deși nu apelează la forme fixe, poezia lui Bulucz are o muzicalitate interioară nutrită din aliterații și alți tropi eufonici. Dincolo de figurile fonetice care ritmează textul, poeziile din acest volum dezvăluie creativitatea lingvistică a poetului care se joacă cu limbajul pe urmele lui Heidegger, inventează cuvinte exploatând posibilitățile limbii germane și face calambururi pe seama unor nume și expresii cunoscute. Întorsăturile ludice - micile surprize bazate pe polisemie sau paronimie, care creează deliberat confuzie pentru a descoperi apoi cititorului corespondențe etimologice uitate sau alte apropieri nebănuite între cuvinte - produc un efect de suspans inedit pentru genul liric. Această activare a cititorului prin jocuri de limbaj și prin trimiteri intertextuale, alături de o anumită propensiune narativă, transformă poemele într-o lectură incitantă. Ironia postmodernă, autoreflexivă și saturată de aluzii culturale, este de asemenea o constantă a liricii lui Bulucz. Însuși poemul introductiv deschide - prin alăturarea dintre digestie și diegeză: „digestion statt diegese. Schreiben sei Verdauungsstunde, / Darmkontrakt.” (p. 11)⁶⁰ - un spațiu foarte generos al iradierilor semantice, de la antica opoziție dintre epos și vorbire directă până la recuperarea oralității în postmodernitate și teoriile contemporane despre scriitură și corp, anticipând totodată teme importante din volum. Dedicția către Paul-Henri Campbell⁶¹, poet bilingv de origine americană, cu studii la Frankfurt am Main, introduce încă un motiv esențial în lirica lui Alexandru Bulucz - abaterea de la normativitate - și realizează joncțiunea cu un pasaj-cheie din postfață. După ce întreprinde o întreagă arheologie culturală a termenului „Petersilie” - de la superstițiile germanice și până

⁶⁰ *Digestie în loc de diegeză*. Scrisul ar fi momentul mistuirii. / Con tracție intestinală.

⁶¹ Preocupat de problematica dizabilității, Campbell a creat termenul *salutonormativity* (după modelul conceptului *heteronormativity* al lui Judith Butler) care sugerează că discursurile dominante în societate privesc lumea din perspectiva omului sănătos. Prin urmare, poezia sa caută să creeze un limbaj apt să exprime „fragilitatea ca agent al sinelui”. <https://elevenelevenjournal.com/2016/12/07/interview-with-paul-henri-campbell/> (2.08.2020).

la întâmplările tragice din 1937 relatate de Hubert Fichte⁶² - plasând astfel planta în context tanatic, Bulucz conchide cu privire la propria artă poetică: „So ist auch das dem Leben mit der Endlichkeit abgerungene Schreiben ein Schreiben mit dem eigenen aphasischen Dialekt, ein Schreiben mit Patholekt, ein Leiden am Sich-nicht-normgerecht-artikulieren-können.” (p. 109)⁶³ În prelungirea directă a acestui pasaj despre suferință și afazie, Bulucz deplânge pierderea accesului la limba română ca pe atrofierea unui organ: „Zu schmerzlich ist es zudem, mitansehen zu müssen, wie mein Rumänisch immer mehr außer Gebrauch gerät und in mir ausstirbt.”⁶⁴ (p. 109).

Volumul prilejuiește, dincolo de bogatele rețele de semnificație augmentate de referințe livrești ce necesită descifrare atentă, și o interesantă lectură interculturală, deoarece Bulucz își lasă poezia impregnată de fragmente din propria istorie individuală și din geografia locurilor de baștină. În special capitolul *Stundenholz (Toaca)* se bazează pe asemenea trimiteri la realități românești. În poemul cu același titlu - ce preia elemente din limbajul liturgic, filonul religios fiind, de altfel, foarte important în întreg volumul - există o imagine frapantă care evocă cu ironie delicată sacrul ascuns în profan: „Ahnt Ihr, Rose, was ich glaube? Dass die rumänischen Mütter / ihre Söhne zu Mönchen erziehen. Früh schon zeigen sie ihnen, / wie salata de vinete gemacht wird. Mit dem aus der Buche / geschnitzten Äxtlein klöppelt der kleine Mönch das Fruchtfleisch / der gegrillten Aubergine klein auf dem Brett aus Stundenholz. / Er lernt die Schlagtechnik u. erste freie Rhythmen für die toaca. / So also betet er u. weiß es nicht.”⁶⁵ (p. 35) Pe lângă primul strat de semnificare, cu trimitere evidentă la mănăstirile ortodoxe, poemul

⁶² Celebrul *masacre del perejil*, ordonat în 1937 de președintele Republicii Dominicane, Rafael Trujillo, împotriva imigranților de origine haitiană, este pus de Hubert Fichte în relație cu pasajul biblic despre războiul dintre efraimiți și galaadiți (Judecători XII, 5-6), și capătă valoare paradigmatică în materie de discriminare etnică. Așa cum efraimiții care pronunțau „Sibolet” în loc de „Șibolet” erau astfel descoperiți și uciși, poliția lui Trujillo îi pune pe muncitorii bănuți a fi haitieni să rostească „perejil” (cuvântul spaniol pentru pătrunjel). Pornind de la premiza că haitienii nu-l pot pronunța pe „r”, cei care spuneau „pelejil” erau asasinați. Cf. Hubert Fichte: *Petersilie*. Fischer Verlag, Frankfurt am Main 1984, p. 5.

⁶³ Așa este și scrisul smuls vieții conștiente de finitudinea ei, un scris în propriul dialect afazic, un scris în patolekt, o suferință provocată de imposibilitatea de te exprima conform normelor.

⁶⁴ În plus, e foarte dureros să văd cum româna mea iese tot mai mult din uz și moare în mine.

⁶⁵ Oare știți, Roza, ce cred? Că mamele române / își cresc fiii să fie călugări. De mici le arată / cum se face salata de vinete. Cu toporișca / de fag micuțul călugăr toacă mărunț pulpa / de vânăta coaptă pe fundul de lemn. / Învață tehnica de percuție și primele ritmuri libere pentru toacă. / Astfel se roagă fără să știe.

conține o aluzie încriptată la Paul Celan, un autor extrem de prețuit de Bulucz. În afară de menționarea unor elemente geografice sugestive - „Wir flogen Karpatenhügel entlang, / über den südlichen Bug. Den bukowinischen Fragen, wo Heimat / beginne, Erinnerung ende, glaub' ich die Fragezeichen.”⁶⁶ (p. 35) - însuși cuvântul „Stundenholz” se dovedește a fi o referință intertextuală, dacă ne gândim la poezia lui Celan *Eine Hand*, unde se poate citi versul: „Der Tisch, aus Stundenholz, mit dem Reisgericht und dem Wein.” (Masa, din lemn de toacă, cu mâncarea de orez și vinul). Într-o dezbatere radiofonică despre Celan, la care au participat mai mulți poeți germani, Bulucz își mărturisește pasiunea pentru poetul bucovinean, începută încă din timpul studiilor și înlesnită de profesorul său Werner Hamacher, elev al lui Peter Szondi, unul dintre primii interpreți ai lui Celan⁶⁷. Citând, alături de poezii ale lui Celan, un fragment din propria poezie *Stundenholz*, Bulucz se situează în tradiția acestuia, pledând - în contextul celebrei controversă dintre Celan și Adorno, legate de estetizarea suferinței - pentru reabilitarea patosului în lirica contemporană⁶⁸.

În postfața intitulată „Die angelehnte Tür des Gedichts” (Ușa întredeschisă a poeziei, pp. 107-111), poetul își expune crezul artistic inspirat de imaginea ușilor deschise din *Crimă și pedeapsă* de Dostoievski, dar și de ideea de dialog prezentă la Celan: literatura ca disponibilitate a deschiderii față de celălalt, ca sensibilizare față de alteritate. În lumina acestui imperativ etic trebuie înțeleasă poetica anti-hermetică a lui Bulucz, impulsul de a se face înțeles, de a construi punți ale dialogului într-o lume scindată (cf. p. 110).

În persoana lui Alexandru Bulucz lirica germană contemporană a câștigat un poeta doctus, cu o voce distinctă, racordată la canonul literar german și la tradiția umanistă cu marile ei teme universale - secularizare, suferință, compasiune - și părtaş totodată la o umanitate particulară, modelată de diferența etno-culturală. Într-un interviu, autorul mărturisește că tema sa fundamentală - anthropos-ul în toate dimensiunile sale - este un „Leid-Motiv”⁶⁹ profund ancorat în biografia individuală, mai exact în cutumele și reflexele comportamentale la care a fost expus în primii treisprezece ani petrecuți în România⁷⁰.

⁶⁶ Am zburat de-a lungul Carpaților / peste Bugul de sud. Întrebărilor bucovinene, unde începe / patria și unde se termină amintirea, le iau în serios semnele de întrebare.

⁶⁷ Paul Celan, *Dichter*, emisiune de Norbert Hummelt, difuzată de SWR la 21.04.2020; <https://www.swr.de/swr2/literatur/paul-celan-dichter-swr2-lesenswert-feature-2020-04-21-100.pdf> (3.08.2020)

⁶⁸ *Ibid.*

⁶⁹ Joc de cuvinte; „Leid” = suferință.

⁷⁰ Cf. *Entre nous*, Alexandru Bulucz! <https://www.neue-telegramme.ch/10021226/metier-des-menschen> (23.07.2020).

Bibilografie

- Banciu, Carmen-Francesca. (1984). *Manual de întrebări*. București: Editura Cartea Românească.
- Banciu, Carmen-Francesca. (1992, 2015). *Fenster in Flammen*. Trad. Rolf Bossert și Ernest Wichner. Berlin: Rotbuch Verlag; reeditat: Berlin: PalmArtPress.
- Banciu, Carmen-Francesca. (1995, 2017). *Filuteks Handbuch der Fragen*. Trad. Georg Aesch. Berlin: Rotbuch Verlag; reeditat: Berlin: PalmArtPress.
- Banciu, Carmen-Francesca. (1998). *O zi fără președinte*. București: Editura Fundației Culturale Române.
- Banciu, Carmen-Francesca. (1998, 2009). *Vaterflucht*. Berlin: Volk und Welt; reeditat: Berlin: Rotbuch Verlag.
- Banciu, Carmen-Francesca. (2000, 2019). *Ein Land voller Helden*. Berlin: Ullstein; reeditat: Berlin: PalmArtPress.
- Banciu, Carmen-Francesca. (2002, 2007). *Berlin ist mein Paris, Geschichten aus der Hauptstadt*. Berlin: Ullstein; reeditat: Berlin: Rotbuch Verlag.
- Banciu, Carmen-Francesca. (2007). *Das Lied der traurigen Mutter*. Berlin: Rotbuch.
- Banciu, Carmen-Francesca. (2015). *Leichter Wind im Paradies*. Berlin: PalmArtPress.
- Banciu, Carmen-Francesca. (2018). *Lebt wohl, Ihr Genossen und Geliebten!* Berlin: PalmArtPress.
- Banciu, Carmen-Francesca. (2019). *O țară plină de eroi*. Trad. Ana Mureșanu, București: Editura Tracus Arte.
- Bulucz, Alexandru. (2016). *Aus sein auf uns*. München: Lyrikedition 2000.
- Bulucz, Alexandru. (2020). *was Petersilie über die Seele weiß*. Frankfurt am Main: Schöffling & Co.
- Florescu, Cătălin Dorian. (2001, 2003). *Wunderzeit*. Zürich: Pendo; reeditat: München: Diana.
- Florescu, Cătălin Dorian. (2002). *Der kurze Weg nach Hause*. Zürich: Pendo.
- Florescu, Cătălin Dorian. (2005). *Vremea minunilor*. Trad. Mariana Bărbulescu, Iași: Editura Polirom.
- Florescu, Cătălin Dorian. (2006). *Drumul scurt spre casă*. Trad. Mariana Bărbulescu, Iași: Editura Polirom.
- Florescu, Cătălin Dorian. (2006, 2009). *Der blinde Masseur*. Zürich: Pendo; reeditat: München: Piper.
- Florescu, Cătălin Dorian. (2007). *Maseurul orb*. Trad. Mariana Bărbulescu. Iași: Editura Polirom.
- Florescu, Cătălin Dorian. (2008, 2009). *Zaira*. München: C.H. Beck; reeditat: München: dtv.
- Florescu, Cătălin Dorian. (2010). *Zaira*. Trad. Mariana Bărbulescu, Iași: Editura Polirom.
- Florescu, Cătălin Dorian. (2011). *Jacob beschließt zu lieben*. München: Editura C.H.Beck.
- Florescu, Cătălin Dorian. (2012). *Jacob se hotărăște să iubească*. Trad. Mariana Bărbulescu. Iași: Editura Polirom.
- Florescu, Cătălin Dorian. (2016). *Der Mann, der das Glück bringt*. München: Editura C.H.Beck.
- Florescu, Cătălin Dorian. (2017). *Der Nabel der Welt*. München: Editura C.H.Beck.
- Florescu, Cătălin Dorian. (2018). *Bărbatul care aduce fericirea*. Trad. Mariana Bărbulescu, București: Editura Humanitas.
- Florescu, Cătălin Dorian. (2019). *În buricul pământului*. Trad. Mariana Bărbulescu, București: Humanitas.

- Grigorcea, Dana. (2011, 2015). *Baba Rada. Das Leben ist vergänglich wie die Kopfhaare*. Zürich: KaMeRu Verlag; reeditat: Zürich: Dörlemann.
- Grigorcea, Dana. (2016). *Mond aus!*. Glarus: Baeschlin.
- Grigorcea, Dana. (2016). *Sentimentul primar al nevinovăției*. Trad. Nora Iuga și Radu-Mihai Alexe. București: Editura Humanitas.
- Grigorcea, Dana. (2017). *Das primäre Gefühl der Schuldlosigkeit*. Roman. Zürich: Dörlemann, 2015; reeditat: Berlin: Ullstein.
- Grigorcea, Dana. (2018). *Der Nase nach*. Glarus: Baeschlin.
- Grigorcea, Dana. (2018). *Die Dame mit dem maghrebinischen Hündchen*. Zürich: Dörlemann.
- Grigorcea, Dana. (2018). *Einmal Haare Schneiden, bitte*. Glarus: Baeschlin.
- Grigorcea, Dana. (2018). *Frau Mani auf dem Nachhauseweg*. Hamburg: Literatur Quicke.
- Grigorcea, Dana. (2019). *Die Namen der Blumen*. Glarus: Baeschlin.
- Grigorcea, Dana. (2019). *Über Empathie. Macht uns die Kunst zu besseren Menschen?* Zürich: Telegramme Verlag.
- Ranga, Dana. (2005). *Stop - din pauzele lui Sisif*. Cluj-Napoca: Editura Limes.
- Ranga, Dana. (2011). *Wasserbuch*. Berlin: Suhrkamp.
- Ranga, Dana. (2016). *Hauthaus*. Berlin: Suhrkamp.
- Ranga, Dana. (2020). *Cosmos!* Berlin: Matthes&Seitz.
- Veteranyi, Aglaja. (1999). *Ein Totentanz: Geschenke*. Zürich: Edition Peter Petrej.
- Veteranyi, Aglaja. (1999, 2001). *Warum das Kind in der Polenta kocht*. Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt; reeditat: München: Deutscher Taschenbuch-Verlag.
- Veteranyi, Aglaja. (2002). *Das Regal der letzten Atemzüge*. Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt.
- Veteranyi, Aglaja. (2002). *De ce fierbe copilul în mămăligă*. Trad. Nora Iuga. Iași: Polirom; reeditat: 2003, 2013, 2016
- Veteranyi, Aglaja. (2003, 2019). *Raftul cu ultimele suflări*. Trad. Nora Iuga. Iași: Editura Polirom.
- Veteranyi, Aglaja. (2004, 2012). *Vom geräumten Meer, den gemieteten Socken und Frau Butter*. Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt; reeditat: München: Deutscher Taschenbuch-Verlag.
- Veteranyi, Aglaja. (2018). *Café Papa*. Fragmente. Luzern: Der gesunde Menschenversand.
- Veteranyi, Aglaja. (2018). *Hier Himmel*. 30 Postkarten. Luzern: Der gesunde Menschenversand.
- Veteranyi, Aglaja. (2018). *Wörter statt Möbel*. Fundstücke. Luzern: Der gesunde Menschenversand.

Surse secundare

- Dotzauer, Gregor. (2014). *Die Literatur ist meine Wurzel, mein Land, mein Zuhause*. În „Chamisso Magazine. Viele Kulturen - eine Sprache”, März 2014, No. 10, p. 12. http://www.bosch-stiftung.de/content/language1/downloads/Chamisso_Magazin_10.pdf (27.07.2020).
- Entre nous, Alexandru Bulucz! <https://www.neue-telegramme.ch/10021226/metier-des-menschen> (23.07.2020)
- Fichte, Hubert. (1984). *Petersilie*. Frankfurt am Main: Fischer Verlag.
- Gieser, Laura. (2006). „Heimatlose Weltliteratur? Zum Werk von AglajaVeteranyi”. In: *Germanica*, 38(2006). URL: <http://journals.openedition.org/germanica/409>; DOI: <https://doi.org/10.4000/germanica.409> (13.07.2020).
- <http://levurelitteraire.com/carmen-francesca-banciu-interview-roumain/>. (12.07.2020).
- <https://elevenelevenjournal.com/2016/12/07/interview-with-paul-henri-campbell/> (2.08.2020).
- <https://oe1.orf.at/artikel/418121/Das-primaere-Gefuehl-der-Schuldlosigkeit> (12.07.2020).
- https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:SNbbmmK3LYoJ:https://arhiva.romlit.ro/index.pl/cltorie_n_israel%3FmakePrintable%3D1+&cd=7&hl=ro&ct=clnk&gl=ro (30.07.2020).
- Interviu cu Ana-Maria Mandra. <http://levurelitteraire.com/carmen-francesca-banciu-interview-roumain/> (25.07.2020).
- Interviu cu Doina Ioanid: <https://www.observatorcultural.ro/articol/sint-asa-deferit-de-a-avea-romania-ca-pamint-fertil-al-imaginatiei-mele/> (20.07.2020).
- Interviu cu Sorin Șerb: <https://romania.europalibera.org/a/30037310.html> (20.07.2020).
- Interviuc Codruța Simina: <https://pressone.ro/catalin-dorian-florescu-scriitor-pojghita-de-civilizatie-este-foarte-subtire-pestes-tot-are-fisuri-nu-doar-in-est-ci-si-in-vest> (20.07.2020).
- Iuga, Nora. (2012). „Aglaja nu vorbea despre moarte.” Interviu cu Nora Iuga, consemnat de George Chiriac. *Dilema Veche*, nr. 418, 16-22 februarie 2012, accesibil onlilne, <https://dilemaveche.ro/sectiune/carte/articol/aglaja-nu-vorbea-despre-moarte-interviu-cu-nora-iuga>(accesat 12.07.2020).
- Negruzzi, Iacob. (2014). *Jurnal*, trad. de Horst Fassel, Iași: Editura Muzeelor Literare.
- Paul Celan, Dichter*, emisiune de Norbert Hummelt, difuzată de SWR la 21.04.2020; <https://www.swr.de/swr2/literatur/paul-celan-dichter-swr2-lesenswert-feature-2020-04-21-100.pdf> (3.08.2020)
- Rogobete Roxana. (2018). „Scriitori de origine română în spațiul germanofon (C. D. Florescu, A. Veteranyi, D. Ranga, C. M. Florian)”. În *Quaestiones Romanicae VI. Canon cultural. Canon literar. Canon lingvistic*. Lucrările Colocviului Internațional Comunicare și cultură în România europeană (ediția a VI-a / 16-17 iunie 2016). „Jozsef Attila” Tudományi Egyetem Kiado Szeged.